

Erasmus Universiteit Rotterdam
Erasmus School of Social and Behavioural Sciences
MSc Sociologie: Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid

Een veerkrachtige wijk middels klimaatadaptieve maatregelen

Een procesevaluatie naar de *design-strategy* van team Buurtmakers West in Rotterdam Bospolder-Tussendijken

Masterscriptie

Student: Pim van Limpt (411803)
Begeleider: Dr. Thomas Swerts
Tweede lezer: Dr. Wenda Doff
Datum: 30-06-2020
Woordenaantal: 9.992

Abstract

Veerkrachtbeleid wordt in toenemende mate aangehaald als oplossing voor de huidige problematiek rondom klimaatverandering. Rotterdam tracht via het programma ‘Veerkrachtig BoTu 2028’ van de wijken Bospolder en Tussendijken de eerste ‘veerkrachtige’ wijken te maken. Onderdeel van dit programma is het *bottom-up* initiatief ‘Buurtmakers West’, een samenkomst van grote organisaties, de gemeente en buurtbewoners van de wijken. Middels een *design-strategy* trachten zij vanuit de beleving van de buurtbewoners duurzame maatregelen op te stellen en de wijk daarbij groener, maar ook veerkrachtiger te maken. In dit evaluatieonderzoek wordt gefocust op het proces wat het team doorloopt, opererend vanuit designfilosofie en werkend aan een *wicked-problem* als klimaatadaptatie. Hierbij wordt gefocust op wat mogelijke obstakels zijn. Verschillen in achtergronden van organisaties, doelstellingen en manieren van werken tussen de betrokken partijen worden behandeld. Vanuit het onderzoek wordt aangetoond dat terwijl de samenkomst van verschillende kennis uit systeem- en leefwereld faciliterend kan werken, samenwerking ook een obstakel kan zijn.

Keywords: veerkracht; klimaatadaptatie; systeemwereld; leefwereld; design-strategy; wicked problem

1. Inleiding

‘Er bestaat een kans dat onze kinderen afscheid moeten nemen van steden als Den Haag en Delft, Amsterdam en Rotterdam, Leiden en Haarlem’ zo waarschuwt Rutger Bregman in *Het water komt* (Bregman, 2019). In dit pamflet roept hij zijn landgenoten op om collectief maatregelen te nemen tegen de dreigende gevolgen van klimaatverandering. Deltastad Rotterdam neemt een kwetsbare positie in, waar water vanuit de Noordzee, de Maas en in de vorm van regenval, steeds meer druk uitoefent. Het is daarom belangrijk om niet alleen meer bewustzijn binnen de maatschappij te creëren rondom watervraagstukken, maar ook de veerkracht vanuit de maatschappij te versterken. Het wijkniveau is vanuit strategisch oogpunt van groot belang om collectief klimaatadaptieve maatregelen te realiseren (Groot, 2014). In dit onderzoek staat de vraag centraal hoe burgers op wijkniveau in verstedelijkte gebieden als de wijken Bospolder en Tussendijken in Rotterdam verbeterde veerkracht nastreven op het gebied van klimaatadaptatie.

Rotterdam sloot zich als één van de eerste steden aan bij ‘100 Resilient Cities’, een wereldwijd initiatief waarbij grote steden een samenwerking aangaan met als doel zich in de toekomst veerkrachtiger op te kunnen stellen tegen dreiging als gevolg van klimaatverandering (Spaans & Waterhout, 2017). Deze deelname is een voorbeeld van een trend waarin veerkracht het laatste decennium steeds vaker wordt aangehaald in beleidsstukken als oplossing voor de sociale gevolgen van klimaatproblematiek zoals extreme hittestress en hevige regenoverlast (Davoudi, 2013). Het begrip kent zijn oorsprong binnen de ecologie, wat ervoor zorgt dat het gebruik binnen een andere context het tot een *fuzzy* en omstreden concept maakt (Rose, 2007). In dit onderzoek wordt daarom kritisch gekeken naar hoe veerkracht in de praktijk geïnterpreteerd en geïmplementeerd wordt door actoren die actief zijn op dit terrein.

Het vertrekpunt van de deelname van Rotterdam in het ‘*resilient* programma’ is dat er nog veel ruimte voor verbetering is in de stad. Dat blijkt ook uit cijfers die het SCP in 2019 publiceerde: Rotterdam telde destijds 9 van de 20 postcodes waar procentueel de meeste armoede heerst (Armoede in kaart, 2019). De wijken Bospolder en Tussendijken (Bospolder-Tussendijken, hierna BoTu) springen er in negatieve zin uit door hun lage scores op de sociale index ten opzichte van het Rotterdams gemiddelde. Veerkrachtbeleid wordt daarbij in toenemende mate ingezet als middel voor armoedereductie (Béné et al., 2014). Deze groep beschikt namelijk over het minste kapitaal om zich te weren tegen dreiging en is dus het meest kwetsbaar. Mensen in armoedewijken zijn zich in mindere mate bewust van en bezig met klimaatadaptatie, aangezien zij zich dat niet kunnen permitteren – rondkomen heeft prioriteit (Greenbaum, 1995). Daarbij argumenteert Dunn (2010) dat in arme buurten in stedelijke

gebieden infrastructuur verouderd is wegens gebrekkig onderhoud en deze omstandigheden het meest vragen om te investeren in veerkrachtbeleid. De deelname aan het programma moet ervoor zorgen dat de stad en haar inwoners in de toekomst veerkrachtiger kunnen reageren wanneer gevolgen van onder meer klimaatverandering zich aandoen.

De recente gegevens uit het wijkprofiel van BoTu komen voor de Gemeente Rotterdam niet als een verrassing. Sinds 2018 werkt de gemeente al aan eigen *resilience* strategie voor de wijk (Bospoldertussendijken.nl, z.d.). Het programma ‘Veerkrachtig BoTu 2028’ moet ervoor zorgen dat de wijk binnen tien jaar op het stedelijke sociaal gemiddelde zit en de eerste ‘veerkrachtige’ wijk van de stad is. Kenmerkend voor dit programma is de strategie *Social Impact by Design* (SIBD), waarbij een intensief samenwerkingsproject tussen buurtbewoners, ondernemers, bedrijven en de gemeente zich onderscheiden van voorgaande initiatieven door de belangen van de burger als uitgangspunt te nemen (Gobotu.nl, z.d.). Deze benadering vereist creatieve en integrale oplossingen op verschillende domeinen. Binnen het domein ‘Energie, Wonen en Buitenruimte’ zet team ‘Buurtmakers West’ (hierna: team BW) zich in om interventies op te stellen gericht op klimaatadaptatie die de wijk veerkrachtiger moeten maken (Gobotu.nl, z.d.). Via een strategie gebaseerd op *design-thinking* trachten zij complexe problematiek als klimaatadaptatie in de wijk aan te pakken door een integrale samenwerking tussen grotere organisaties als het Hoogheemraadschap Delfland, Havensteder en Evides, gemeente-partij Rotterdams Weerwoord en een aantal in BoTu wonende professionals op het gebied van *design* (Buurtmakers West, z.d.). Aangezien deze *design-strategy* een relatief nieuwe aanpak is om dergelijke problematiek aan te vliegen, is het zowel maatschappelijk als wetenschappelijk relevant om te onderzoeken hoe team BW opereert.

Doelstellingen en onderzoeksvragen

Het doel van dit onderzoek is in kaart te brengen hoe team BW opereert binnen de designfilosofie. Hierbij wordt gefocust op welke mogelijke maatregelen het team opstelt en hoe deze tot stand komen – met de verschillende achtergronden van de verschillende betrokken partijen actief binnen team BW in het achterhoofd. Daarnaast wordt gefocust op wat mogelijke obstakels zijn en hoe deze van invloed zijn op het proces waarbinnen het team opereert. Ook wordt er stilgestaan bij het toekomstbeeld dat het team voor BoTu heeft en hoe deze maatregelen dienen bij te dragen aan meer veerkracht in de wijk. De hoofdvraag van het onderzoek luidt als volgt:

‘Hoe tracht team Buurtmakers West Bospolder-Tussendijken veerkrachtiger te maken middels een design-strategy?’

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende deelvragen opgesteld: 1) ‘Hoe zijn de verschillende organisaties binnen team BW tot een gezamenlijk plan gekomen?’, 2) ‘Hoe moet het plan van team BW bijdragen aan een veerkrachtiger BoTu?’, en 3) ‘Hoe verloopt het proces van team BW binnen het kader *Social Impact by Design*?’

Academische relevantie

Ondanks dat de bestaande literatuur rond beleid gericht op klimaatadaptatie een *designstrategy* vaak aanwijst als geschikte manier om de complexiteit aan te pakken (zie Buchanan, 1992), zijn er in de praktijk slechts weinig initiatieven die een vergelijkbare aanpak hanteren en tegelijkertijd sociale impact beogen te hebben. Door het volgen van de kansen en obstakels die het initiatief van team BW ervaart binnen het designproces, wordt getracht meer inzicht te krijgen in hoe een *designstrategy* werkt en hoe verschillende partijen daarmee omgaan. Daarbij wordt ook rekening gehouden met geluiden vanuit de kritische literatuur, die klinken dat veerkrachtbeleid bestaande ongelijkheden zou negeren en de positie van dominante economische belangen zou versterken (zie Kaika, 2017; MacKinnon & Derickson, 2012). Het is hierbij relevant om te onderzoeken of de huidige casus vanuit de praktijk ondersteuning biedt voor deze kritische aantekening.

Maatschappelijke relevantie

Naast deze aanvulling aan wetenschappelijke inzichten, draagt dit onderzoek bij aan het maatschappelijk debat. Het initiatief van team BW moet bijdragen aan een toenemend bewustzijn onder de bewoners van BoTu en hoe zij een rol kunnen spelen bij het bereiken van een duurzamere wijk. Vaak voelen mensen zich namelijk niet verantwoordelijk om actie te ondernemen, aangezien zij klimaatverandering zien als een probleem wat ligt aan de kant van de overheid, of zij zien het in de eerste plaats niet als probleem (Groot, 2014). Daarom is een integrale strategie essentieel om vanuit verschillende hoeken – ook vanuit de burger – de gevolgen van klimaatverandering tegen te gaan en veerkracht te realiseren. Het volgen van team BW draagt eraan bij inzicht te krijgen hoe de samenwerking tussen alle stakeholders verloopt en wat implicaties voor de toekomstig onderzoek naar dergelijke vraagstukken kunnen zijn.

2. Theoretisch kader

In het theoretisch kader worden de in de onderzoeksvragen opgenomen concepten in drie delen toegelicht. Allereerst wordt toegelicht hoe de definitie en het gebruik van veerkracht – met name sociale veerkracht – is geëvolueerd in de context van verstedelijking. In het tweede deel wordt de complexiteit toegelicht om op lokaal niveau te werken aan klimaatadaptieve maatregelen. Ten slotte wordt de opkomst van burgerinitiatieven binnen veerkrachtbeleid aangehaald. Daarbij ligt de focus op wat de voorwaarden zijn voor succesvol beleid.

Achtergrond van het begrip: Van ecologische naar sociale veerkracht

Het begrip veerkracht kent vele definities en wordt in verschillende wetenschappen toegepast (Doff, 2017; Folke, 2006). Veerkracht kent haar oorsprong binnen de ecologie en duidt daarbij aan hoeveel weerstand een ecologisch systeem kan verdragen voordat het een nieuwe stabiele staat aanneemt (Holling, 1973). Het ‘equilibrium’ is hierbij de mate van schok die het systeem kan verdragen en nog in staat is terug te keren in de natuurlijke vorm (Holling, 1996). Deze ecologische systemen zijn in de huidige maatschappij steeds meer verweven met verstedelijking.

Door het toegenomen bewustzijn van het verband tussen ecologie en maatschappij wordt de term veerkracht tegenwoordig vaker gebruikt binnen een sociale context (Folke, 2006). Ecologische en sociale veerkracht zijn daarbij met elkaar verbonden doordat individuen en sociale groepen opereren binnen een ecosysteem waarin hun functioneren afhankelijk is van ecologische omstandigheden als klimaatverandering (Adger, 2000). Individuen worden daarbij gezien als actieve deelnemers die invloed uitoefenen op de wijze waarop het systeem terugkeert in oude staat, ook wel *bouncing back* genoemd (Folke, 2006; MacKinnon & Derickson, 2012). De focus bij het gebruik van veerkracht binnen sociale context ligt op eigenschappen van mens en samenleving waardoor veerkracht zich onderscheidt van ecologische aspecten. Terwijl het gebruik van sociale veerkracht steeds vaker wordt aangehaald als antwoord op de uitdagingen van klimaatverandering, bestaan er ook nog andere definities van veerkracht, die eerder passen bij vroegere problematiek rond ecosystemen. In figuur 1 worden de kenmerken van drie definities van veerkracht benoemd.

Figuur 1: definities veerkracht

Concept veerkracht	Eigenschap	Focus	Inhoud
<i>Engineering</i>	Efficiëntie	Herstel, standvastigheid	Omgeving equilibrium
<i>Ecological</i>	Buffercapaciteit, schokbestendigheid, functie behouden	Volharding, robuustheid	Stabiliteitslandschap
<i>Social</i>	Samenspel tussen verstoring, herorganisatie en ontwikkeling	Transformeren, leren, innovatie en	Geïntegreerde, dynamische interactie

(Bron: Béné et al., 2014)

Davoudi (2013) biedt in zijn werk een overzicht van de verschillende manieren waarop veerkracht wordt geconceptualiseerd en toegepast wordt binnen het huidige klimaatadaptatie management. Volgens Davoudi baseert het huidige beleid zich te vaak op verouderde definities van veerkracht zoals *engineering* of *ecological*, waarbij de nadruk meer ligt op het eerder toegelichte *bouncing back*-idee. In plaats daarvan suggereert Davoudi dat de complexiteit van hedendaagse problematiek als klimaatadaptatie vraagt om een interactie tussen meerdere partijen. Een valkuil van programma's gericht op het realiseren van veerkracht in het verleden is dus de focus op het zien van adaptatie als eindstation, terwijl effectief beleid volgens *evolutionary resilience* zich juist dient te richten op lange termijn doelen: als continu proces waarbij transformatie wordt verheven boven adaptatie. Een cruciaal onderdeel van de tactiek om veerkracht te realiseren wordt hierbij beschreven als mate waarin wordt ingespeeld op sociale processen: gedachtes, verhalen en netwerken van burgers liggen aan de basis voor succes van een samenwerkingsverband zoals co-creatie (zie verder paragraaf 3 van het theoretisch kader). Een sociale definitie van veerkracht zou daarom beter aansluiten bij het opstellen van hedendaags veerkrachtbeleid rondom klimaatadaptatie.

Klimaatadaptatie als 'wicked problem' en uitdaging voor steden

Sinds de eeuwwisseling worden steden veelvuldig geconfronteerd met onvoorspelbare dreigingen op sociaal, milieu en economisch vlak (Cretney, 2014; MacKinnon & Derickson,

2012).¹ Door klimaatverandering neemt de dreiging van milieutechnische rampen in stedelijke context toe (Marchese et al., 2017). Onderdeel van dergelijke dreiging is de toenemende druk die water uitoefent op de reserves binnen stedelijke context. In beleidsstukken wordt in toenemende mate een centrale rol voor klimaatadaptatie en duurzaamheid weggelegd, die steden moeten behouden voor de grotere impact van wateroverlast in de toekomst (Derissen et al., 2011). Desondanks blijkt het lastig om dergelijk beleid daadwerkelijk door te voeren op lokaal niveau, waar de risico's van klimaatverandering vaak geconcentreerd voorkomen (Groot et al., 2014). De complexiteit van klimaatadaptatie wordt door Buchanan (1992, p. 15) omschreven als een *wicked problem*: 'een verzameling van sociale vraagstukken die lastig geformuleerd kunnen worden, waar de beschikbare informatie onduidelijk is, waar veel stakeholders bij betrokken zijn die allemaal verschillende belangen kunnen hebben, en waar de vertakkingen binnen het overkoepelende systeem niet direct enige vorm van samenhang vertonen.' Deze factoren dragen eraan bij dat een integrale beleidsvoering rondom klimaatadaptatie uitdagend is.

Risico's als hittestress en extreme neerslag komen voornamelijk op lokaal stedelijk niveau samen (Groot, 2014). Rotterdam zet daarom in op een Adaptatiestrategie (RAS) om zich voor te bereiden op de uitdagingen die haar te wachten staat op het gebied van klimaat in de toekomst (Gemeente Rotterdam, 2013). 'Een combinatie tussen betrokkenheid en innovatiekracht van bewoners (*bottom-up*) en de onmisbare regie en ondersteuning vanuit de gemeente (*top-down*) maakt de RAS een integrale benadering die de stad in de toekomst klimaatbestendig, veilig en veerkrachtig maakt.' (Resilient Rotterdam, z.d.). Volgens Groot (2014) is het hierbij van essentieel belang dat ook de expertise van buurtbewoners wordt meegenomen in beleidvorming. Veerkracht realiseren door enkel specifieke klimaatdoelstellingen te treffen is volgens Groot niet voldoende: er is een systematische benadering vereist die rekening houdt met het complexe speelveld waar verschillende partijen en verschillende achtergronden samenkomen.

De complexiteit van beleid rondom klimaatadaptatie vraagt om een samenkomst van kennis uit verschillende perspectieven, waarbij meerdere soorten methodes uit verschillende disciplines worden gebruikt (Groot, 2014). Uit de enkele studies over ervaringen rondom klimaatadaptatie en veerkrachtbeleid in stedelijke context, komt naar voren dat het voornamelijk lastig blijkt om de brug te slaan tussen de kennis van professionals (wetenschap)

¹ Voorbeelden hiervan zijn zowel natuurlijke catastrofes zoals orkaan Katrina in 2005 en de tsunami in Japan in 2011, maar ook door de mens gecreëerde rampen, als de financiële crisis in 2008 of de opkomst van terrorisme in het algemeen.

en burgers (maatschappij). Deze tegenstelling kan worden verklaard door het perspectief van waaruit zij opereren, namelijk een verschil in systeem- en leefwereld (Habermas, 1987). De systeemwereld is hierbij een door de mens opgesteld construct, waar organisaties binnen de maatschappij volgens handelen. Dit doen zij op systematische wijze, veelal gebaseerd op data. De leefwereld daarentegen gaat uit van de ervaringen van burgers binnen en buiten deze opgelegde systemen. Terwijl Habermas (1987) stelt dat deze werelden enkel van elkaar verschillen wat betreft de verschillende perspectieven waaruit zij handelen, klinkt er ook een ander signaal vanuit de kritische literatuur. In Doff (2019) en Mensink (2015) staat beschreven dat deze twee werelden uit elkaar groeien, elkaar in de weg zitten, en de systeemwereld de leefwereld zelfs 'kolonialiseert'. Een verschil in hiërarchie tussen partijen uit de systeemwereld en burgers kan gezien worden als verklaring voor deze tegenstrijdigheid. Dit kan invloed hebben op het samenwerkingsproces wanneer verschillende partijen bijeenkomen.

Co-creatie en de designaanpak binnen veerkrachtbeleid

De hierboven toegelichte nadruk op samenkomst van verschillende partijen valt onder de opkomst van de *civil society* (Uitermark, 2015). Burgers willen in toenemende mate zelf zeggenschap hebben op de invulling van hun leefwereld (Doff, 2019). Uitermark (2015) spreekt van een maatschappij waarbij middels collectieve actie doelen voor het publieke belang worden behartigd: via een *bottom-up* benadering realiseren burgers op harmonieuze en creatieve wijze hun eigen leefomgeving. Zij nemen daarbij een actieve rol in binnen burgerinitiatieven of vrijwilligerswerk, zonder tussenkomst van een centrale partij als bijvoorbeeld een gemeente.

Er is echter ook kritiek op deze ontwikkeling. De fragmentatie en gelaagdheid van hedendaagse vraagstukken uit onze maatschappij, zoals klimaatadaptatie, vereisen kennis, expertise en bronnen die niet door een enkele actor wordt beschikt (Torfing et al., 2016). Kennis enkel vanuit deze leefwereld zou dus niet volstaan om duurzaam beleid op te stellen. Echter, wordt er tegenwoordig vaak ingezet op een samenkomst van verschillende partijen, waar organisaties, ondernemers en dus ook burgers samenwerken (Uitermark, 2015). Deze vorm van co-creatie kan worden gezien als een arena waar partijen samen en gelijkwaardig werken aan maatschappelijke vraagstukken (Torfing et al., 2016). In tegenstelling tot een traditionele manier van werken vanuit de systeemwereld, wordt hier de expertise van de burger serieus meegenomen in beleidvorming.

Een geschikte strategie waar deze verschillende partij samen kunnen werken aan complexe vraagstukken als klimaatadaptatie, is een *designstrategy* (Buchanan, 1992). Het genetwerkte karakter van een dergelijk *wicked problem* vraagt om een samenkomst van kennis

vanuit verschillende hoeken. Hierbij dienen eerst de condities van het vraagstuk gedefinieerd te worden voordat er een geschikte oplossing opgesteld kan worden (Buchanan, 1992). Deze *indeterminacy* suggereert dat er geen vaste condities of limieten zijn waarbinnen oplossingen kunnen worden aangewezen. De meerwaarde van samenkomst van verschillende partijen is dat er dus kennis beschikbaar is vanuit vele takken waar een probleem als klimaatverandering effect op heeft. Een dergelijke samenwerking in de vorm van co-creatie, waarbij kennis uit zowel systeem- als leefwereld wordt erkent, kan potentieel faciliterend werken om integraal beleid op te stellen.

Het blijft de vraag in hoeverre de overheid daadwerkelijk macht uit handen geeft (Peck & Tickell, 2002). Deze *responsibility without power*, uitgaand van de positie van de *civil society*, duidt erop dat het toch vaak de overheid is die beschikt over benodigde bronnen en eindverantwoordelijk is wanneer het gaat om plannen waar ook burgers bij betrokken zijn. Dit is in lijn met de bevindingen besproken in Doff (2019), waar blijkt dat de gemeente sturende begeleiding aanbiedt binnen burgerinitiatieven in het Rotterdamse Middelland. Swyngedouw en Kaika (2000) stellen dat door dit type beleid de problematiek rondom ecologische vraagstukken waar steden mee kampen van de politieke agenda wordt verdreven, en vervangen door ‘duurzaam’ beleid dat aangedreven wordt door individuele consumentenkeuze en marktlogica (Swyngedouw & Kaika, 2000). Ondanks dat binnen beleid gericht op duurzaamheid de focus ligt op sociaal en ecologisch vlak, zijn daar vaak bedrijven met economische belangen mee gemoeid. Een bijeffect van deze door de markt geleide ontwikkeling is dat gerechtigheid en gelijkheid in het geding raken (Baker, 2007). Ondanks de meerwaarde van de samenkomst tussen de verschillende partijen in team BW, is het dus belangrijk om te onderzoeken hoe gelijkwaardig deze co-creatie verloopt. Daarbij is het interessant te onderzoeken welke rol de organisatie speelt: bieden zij samenwerkende begeleiding gebaseerd op gelijkwaardigheid? Of vallen zij terug op een meer traditionele vorm van controlerende aansturing, waarbij zij terugvallen op verouderde economieën uitgaand van systeem en hiërarchie?

3. Onderzoeksmethodologie

In het volgende stuk wordt de methodologie van het onderzoek behandeld. Ten eerste wordt de procesevaluatie besproken, de onderzoeksmethode die in dit onderzoek wordt gebruikt. Ten tweede wordt de dataverzameling besproken, ten derde de gevolgen van de COVID-19 uitbraak op het onderzoek en ten slotte worden de ethische aspecten behandeld.

Evaluatieonderzoek

Aangezien SIBD een initiatief is dat bestaat uit fases en team BW handelt volgens een *design-strategy*, zit het team op moment van schrijven nog in een ontdekkende fase. Op basis van veldonderzoek naar waar de behoeftes van de burger in de wijk liggen, zijn zij druk met het opstellen van passende maatregelen. Dit impliceert dat dit onderzoek niet zal focussen op de effectiviteit van de maatregelen, maar juist het proces wat aan de basis ligt voor het opstellen daarvan. Dit onderzoek kan dan ook worden beschreven als een procesevaluatie, wat tracht inzichtelijk te krijgen hoe er met een *design-strategy* gewerkt wordt aan een complex vraagstuk als klimaatadaptatie.

Aangezien het bij een procesevaluatie niet draait om de effecten van een bepaalde interventie (Movisie, 2014), maar juist op het proces – het pad richting het opstellen van de interventie – richt deze methode zich voornamelijk op zaken als hoe het team bijeen gekomen is; wat verschillende belangen zijn van de verschillende stakeholders, en hoe deze worden geïncorporeerd in de planvorming. Bij een procesevaluatie kan worden gefocust op twee verschillende invalshoeken: instrumenteel - waarbij enkel de goede en minder goede punten van het verloop van de interventie worden aangegeven, maar ook constructivistisch - waarbij de waardering en ervaring van alle betrokkenen worden geëvalueerd (Movisie, 2014). In dit onderzoek zal dus enkel gefocust worden op het constructivistische deel, waarbij de focus ligt op subjectieve ervaringen van de stakeholders op het proces van team BW.

Dataverzameling

Het onderzoekdesign wat het meest aansluit bij het beschrijvende karakter van de onderzoeksvragen is een *casestudy*, waarvoor gekozen is voor een kwalitatieve onderzoeksmethode genaamd triangulatie. Het grootste deel van de data komt voor uit interviews met de teamleden, maar er is ook gebruik gemaakt van digitale documenten en er is een werksessie van het team bijgewoond. Door meerdere methodes te gebruiken neemt de betrouwbaarheid van de resultaten toe (Bryman, 2016). De data die voortkomt uit deze drie methoden wordt gebundeld om de onderzoeksvragen te beantwoorden.

Middels semigestructureerde interviews kunnen intensieve en gedetailleerde beschrijvingen van de casus worden aangeboden - door Bryman (2016) ook wel aangeduid als een *thick description*. Ondanks een vooraf opgestelde topiclijst (zie bijlage 1) was er hierbij ruimte om hier wel van af te wijken of juist door te vragen bij een relevant onderwerp.

Naast de interviews is er ook een werksessie van het team bijgewoond ter observatie van het werkproces. Het aanwezig zijn tijdens deze bijeenkomst verschaftte inzicht in hoe er wordt gewerkt vanuit de designstrategie. Middels *field notes* werden bevindingen genoteerd.

Interviews met de teamleden en/of andere betrokkenen rond het team zijn opgenomen via Microsoft Teams. De audio-opname is vervolgens getranscribeerd via Otranscribe. Het coderen is gedaan via Atlas.ti. De codes die hiervoor gebruikt zullen worden komen op via de vragen uit de topiclijst. Het daaruit opgestelde codeweb is te vinden aan het begin van de resultatensectie.

COVID-19

De uitbraak van COVID-19 heeft ingrijpende gevolgen voor het verloop van de voortgang van team BW. Doordat het niet mogelijk is voor het team om fysiek bijeen te komen of de wijk in te gaan, is een van de redenen dat er nog geen interventie is opgesteld. Daarbij geven de teamleden ook aan dat zij bewoners in de wijk niet willen opzadelen met hun vragen. Een aantal van de teamleden wordt extra hard getroffen door de opgelegde maatregelen, aangezien zij vanuit huis moeten werken en hun jonge kinderen moeten opvangen. Een aantal van hen ziet dan ook af van deelname aan het onderzoek. De hoge werkdruk die zij ervaren in deze omstandigheden in combinatie met het feit dat Buurtmakers West een project is waar zij aan werken naast hun reguliere baan, maakt dat slechts drie van de teamleden openstaan voor een interview. Deze interviews kunnen ook niet plaatsvinden in fysieke setting, maar via Microsoft Teams of per telefoon.

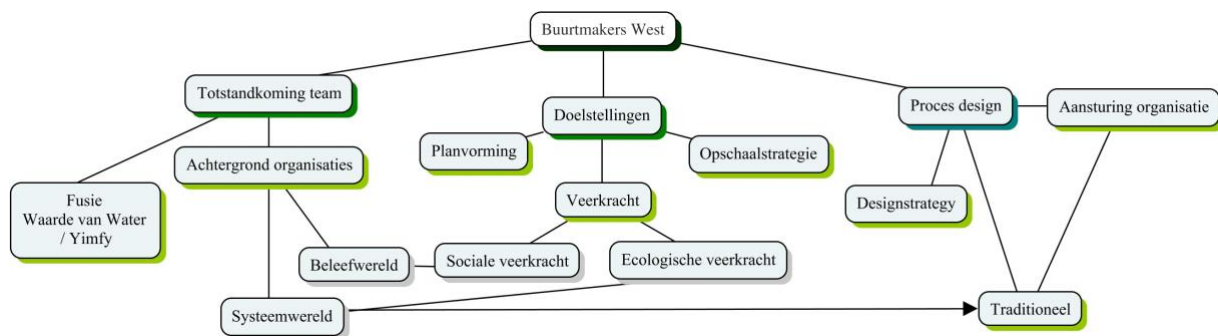
Ethiek

Alle betrokken partijen aan dit onderzoek zijn gevraagd het *informed consent* formulier (zie bijlage 3) te tekenen voordat zij deelnamen aan het onderzoek. Zo werden zij op de hoogte gesteld van de inhoud van dit onderzoek en gingen zij akkoord met de voorwaarden. Als onderzoeker was het van belang om objectief te blijven en vooroordelen niet te delen tijdens de dataverzameling. Daarnaast is vertrouwelijk omgegaan met de verkregen data door deze niet te delen met derden en zijn quotes/transcripten geanonimiseerd, opdat deze niet terug herleid kunnen worden naar de participanten (zie bijlage 2). Zowel interviewtranscripten en uitgewerkte veldnotities en observaties zijn opgeslagen op een vergrendelde pc waar enkel de onderzoeker toegang tot heeft.

4. Resultaten

In de volgende sectie worden de resultaten behandeld die dienen ter ondersteuning bij het beantwoorden van de vraag hoe het proces verloopt waar team BW - werkend vanuit een designfilosofie - meer veerkracht tracht te realiseren in BoTu. Op basis van het onderzoek worden drie spanningsvelden geïdentificeerd die dit proces beïnvloeden. Deze spanningsvelden kunnen harmonieus en evenwaardig naast elkaar staan, maar soms ook juist conflicterend zijn. Ten eerste wordt aandacht besteed aan de verschillende achtergrond van de teamleden (systeem-/leefwereld). Ten tweede wordt er een verschil behandeld in de manier waarop de teamleden veerkracht definiëren (sociale-/ecologische veerkracht). Tot slot wordt de manier van werken van het team in vergelijking met de aansturing vanuit de organisatie belicht (design/traditioneel). In figuur 2 wordt een codeweb weergegeven ter illustratie van de verwevenheid van de codes.

Figuur 2: codeweb

Context: Totstandkoming team Buurtmakers West

Team Buurtmakers West zoals het nu opereert heeft niet altijd in de huidige hoedanigheid bestaan. Aan de start van fase 2 (begin oktober vorig jaar) bestonden er nog twee afzonderlijke teams die onafhankelijk van elkaar een eigen plan hadden ingediend, namelijk team Waarde van Water en team Yimfy. In de ogen van de organisatie en de programmamakers van Veerkrachtig BoTu 2028 (bestaande uit Rebel, Delfshaven Coöperatie, IABR, Havensteder en Gemeente Rotterdam) bestonden er dermate veel overeenkomsten in hun plannen dat een fusie tussen deze teams noodzakelijk was om door te mogen gaan naar de volgende fase. Deze overeenkomst speelde voornamelijk in op het aspect duurzaamheid. Het plan van team Waarde van Water was voortgekomen uit een samenwerking tussen verschillende grote partijen met een technische achtergrond (Havensteder, Hoogheemraadschap Delfland, Evides, Rotterdams Weerwoord). Om de vertaalslag te maken naar de menselijke kant van de wijk, werden zij

gekoppeld aan team Yimfy, bestaand uit professionals wonend in de BoTu met ervaring in onder meer strategisch design. Zij kunnen dus worden gezien als professionele experts in het aanvoelen waar de behoeftes liggen in de wijk op het gebied van beleving.

Achtergrond partijen: systeem- en leefwereld

De reden waarom de organisatie een fusie tussen Waarde van Water en Yimfy voorstelden is de grote overeenkomst die zij zagen in de plannen wat betreft beleving in de wijk en verduurzaming en vergroening. Waar bij team Yimfy de nadruk ligt op een prettige, veilige openbare ruimte, die uitnodigt tot ontmoeting, sport en spel, focust team Waarde van Water met name op ingrepen in en rondom het vastgoed, om op lange termijn duurzame oplossingen te creëren op het gebied van waterbeheer. Hierbij valt meer te denken aan het aanleggen van groen, zodat de hittestress op plein in de zomer afneemt en overmatige regenval deels wordt opgevangen, en niet zorgt voor ondergelopen straten.

Ondanks de overeenkomsten in de plannen van de teams vertrekken deze vanuit een ander soort gedachtegoed. De grote organisaties achter Waarde van Water hebben een technische achtergrond, waarbij de problematiek op systematische wijze wordt benaderd. Vanuit dit perspectief benaderen zij de problematiek in BoTu vanuit data, waarbij door middel van metingen gezien kan worden waar de behoefte ligt om interventies op te stellen. De samenwerking van team Waarde van Water komt voort uit een eerdere samenwerking tussen de deelnemende partijen, genaamd Gebouwd Water (Gebouwd Water, z.d.). Dit initiatief gaat opzoek naar oplossingen voor ingrepen in de openbare ruimte in onder andere Bospolder om deze te behoeden voor de dreiging van wateroverlast. Door slimmere ingrepen in de wijk – in plaats van grote investeringen in uitbreiding van bijvoorbeeld de riolering (komt in de interviews vaak terug als voorbeeld) – is het doel om de algemene beleving en kwaliteit te verbeteren, zo valt te lezen in het programma. Dit programma bestaat veelal uit spreadsheets gebaseerd op tabellen en grafieken, en dus in mindere mate de behoeftes van bewoners.

De eerste aanbeveling die voortkomt uit het programma van Gebouwd Water reflecteert dan ook de nood om burgers te betrekken: *‘Betrekt de bewoners altijd bij de aanpak: zij kennen hun eigen omgeving het beste en weten waaraan behoefte is. Door samen te werken met bewoners sluiten de plannen beter aan bij de leefwereld van de bewoners en worden daardoor sneller geaccepteerd.’* Deze aanbeveling sluit aan bij de constatering van Uitermark (2015) dat burgers in toenemende mate invloed willen hebben op hun leefomgeving en daarbij steeds actiever worden binnen de participatiesamenleving. Torfing en collega’s (2016) voegen daaraan toe dat het belangrijk is om de expertise van de burger serieus mee te nemen in de

complexiteit van de vraagstukken die spelen in de hedendaagse samenleving. De gelaagdheid van deze problematiek zorgt ervoor dat er niet slechts een enkele partij de kennis heeft om tot een oplossing te komen, en dat dus de ervaringen van burgers essentieel zijn om tot een effectieve interventie op te stellen.

De fusie met team Yimfy sluit goed aan bij deze aanbeveling, aangezien de buurtbewoners meer handelen op basis van de ervaringen die zij krijgen vanuit hun leefomgeving. Met hun nauwe contacten in de buurt zijn zij experts in het aanvoelen waar de behoeftes van de mede-buurtbewoners in BoTu liggen. Daarbij zijn hun ideeën over wat er moet gebeuren in de wijk veel meer gestuurd vanuit de beleving van de buurtbewoners. In het initiële plan van team Yimfy valt te lezen dat het gericht is op het samen met andere buurtbewoners creëren van een openbare ruimte die groen, veilig en kindvriendelijk is, en die uitnodigt tot ontmoeting. Door een opschaalbare pilot op te stellen, waarbij routes tussen deze ontmoetingsplekken worden aangepakt, moeten deze bijdragen aan sociale impact in de wijk, zoals armoede en werkloosheid, en dienen op die manier de bewoners veerkrachtiger te maken. Dit plan vertrekt dus vooral uit de eigen beleving die buurtbewoners hebben van de openbare ruimte in BoTu.

Het team heeft voor deze verschillen in achtergrond van het gedachtegoed de termen systeem- en leefwereld toegepast (zie ook theoretisch kader hierboven), refererend naar het werk van Duits filosoof Habermas (1987). Aangezien de teamleden verschillende achtergronden hebben, wordt in de analyse de vergelijking tussen systeem- en leefwereld meegenomen. Habermas definieert de systeemwereld als een collectie aan door de mens opgestelde instellingen en structuren om de maatschappij systematisch te benaderen. De leefwereld daarentegen, is hoe de bevolking met elkaar omgaat en het leven ervaart, binnen en buiten dergelijke opgelegde systemen. Deze termen worden in het volgende stuk verder toegelicht.

Systeemwereld

Zoals Habermas (1987) beschrijft is de systeemwereld een door de mens opgesteld construct, waarbij organisaties binnen de maatschappij opereren en handelen op systematische wijze, en veelal vanuit bestaande data. De respondenten omschrijven deze systeemwereld als traditioneel, eenzijdig en top-down.

“Kijk, overheden werken natuurlijk heel vaak vanuit die systeemwereld. Die werken vanuit een bepaald probleem en dat probleem moet opgelost worden. Als je kijkt naar

klimaatadaptatie, dan gaan we een stress-test maken – van daar blijft het water staan, dus daar moet het worden opgelost. Dat is heel erg die systeemwereld.” Interview 5

Daarbij wordt er om de problematiek aan te pakken een organisatie ingeschakeld die een interventie opstelt en uitvoert, maar daarbij vaak niet afstemt met andere betrokkenen. Aangezien een organisatie puur vanuit eigen opdracht te werk gaat, is deze aanpak niet integraal.

“Het is soms al lastig genoeg om integraal te kijken naar zo ’n gebied. Dan heeft bijvoorbeeld een rioolbeheerder een opdracht gekregen om een riool te vervangen, maar dan heeft die niet de opdracht om ook de sociale cohesie in de buurt te verbeteren. Dat is niet zijn taak, en dat zorgt voor verkokering.” Interview 5

Uit deze quote blijkt dat een kenmerk van organisaties die werken binnen een systeemwereld is dat zij de problematiek verticaal aanpakken vanuit hun eigen takenpakket. Dit kan ook worden omschreven als beperkt, aangezien er nu problemen overblijven die wel gerelateerd zijn, maar niet worden aangepakt. Bij complexe problematiek die vraagt om een integrale aanpak, leidt dit ertoe dat er energie verloren gaat omdat organisaties langs elkaar heen werken. Dat blijkt ook uit de volgende quote.

“Want wat je merkt dat als iedereen zijn eigen agenda najaagt, dan wordt het een heel rigide bedoeling. Dan wordt het lastig om dingen uit te voeren die eigenlijk samen horen, of elkaar opvolgend. Dat wordt lastig als niemand zich flexibel opstelt.” Interview 4

Leefwereld

Waar de grote organisaties de problematiek benaderen vanuit de systeemkant, doen de buurtbewoners dat voornamelijk vanuit de informatie die ze krijgen uit hun eigen leefomgeving. Deze leefwereld baseert zich voornamelijk op de expertise die bewoners van een wijk hebben aangezien zij in het dagelijks leven zelf ondervinden wat de kwaliteit van wonen is en waar ruimte voor verbetering ligt. Dit komt naar voren in de volgende quote van een van de buurtbewoners, waarin wordt toegelicht hoe het initiële plan van team Yimfy tot stand is gekomen.

“Toen zijn we de wijk in gegaan en daar kwamen een aantal punten uit, van hier en hier en hier willen we wat mee. Een van die punten is inderdaad echt de fysieke omgeving aanpakken,

omdat mensen zeggen dat ze zich niet veilig voelen. Samen met dat er echt heel erg weinig ontmoetingsplekken zijn, plekken om te bewegen, plekken om te sporten, plekken die uitnodigen tot spel. Dat hebben we meegenomen in ons plan, en daarmee zijn we de hort op gegaan.’ Buurbewoner BoTu

Binnen team BW wordt er dus getracht een brug te slaan tussen deze systeem- en leefwereld, waarbij het initiatief zich onderscheid door het groot aantal betrokken partijen. Waar bij een reguliere manier van werken en maatregelen doorvoeren, vaak slechts een partij betrokken is die enkel de opdracht uitvoert die binnen haar specifieke takenpakket valt, komen er binnen team BW veel partijen bij elkaar, wat faciliterend en versterkend werkt om een integraal plan op te stellen. De samenkomst tussen partijen die opereren vanuit zowel systeem- als leefwereld zorgt er voor – zoals blijkt uit onderstaande quotes – dat er punten naar voren komen voor de planvorming die anders niet mee zouden zijn genomen. Daarnaast zorgt de samenkomst ervoor dat waar de bevoegdheden van de ene partij ophouden, de andere partij die ook betrokken is, wel bepaalde maatregelen mag doorvoeren. De partijen werken horizontaal, uitgaand van gelijkwaardigheid. Zo ontstaat een groot speelveld ontstaat waar veel mogelijk is, terwijl je normaal tegen bepaalde grenzen aan zou lopen. De reikwijdte is groter, waardoor meer mensen bereikt kunnen worden.

‘... en die leefwereld gaat veel meer uit van dat je met bewoners in gesprek gaat, van wat vinden jullie hier prettig of wat niet prettig. Dan kunnen er ineens hele andere dingen naar voren komen. Dingen die je op die andere manier nooit boven tafel had kunnen krijgen. Dus het is heel interessant dat daar die twee werelden een beetje samenkomen in dit project.’

Interview 5

‘Een gemeente mag natuurlijk niet zomaar investeren in privé-eigendom, dus als jij als gemeente een fysieke ingreep wilt doen niet alleen op de stoep, maar ook aan de gevels van huizen, die dan weer in bezit zijn van Havensteder, dan mag de gemeente dat niet doen. Of Havensteder mag niet investeren in de publieke ruimte. Zo heeft iedere organisatie zijn eigen kerntaken die je wel en niet mag doen, maar daar zit dus ook een harde grens. En als je dus meer impact wilt hebben in de wijk, dan moet je met elkaar een ander speelveld zien te creëren, waarin je wel met elkaar aan de slag mag.’ Interview 2

Opschaalstrategie rond klimaatadaptatieve maatregelen

Het plan van team Buurtmakers West is om met de kennis van de betrokken organisaties een kleinschalige pilot op te stellen in de wijk. Hierbij berust het team op een *backstage* samenwerking die focust op de kennis van de teamleden die aan het plan meewerken, om zo de gezamenlijke krachten optimaal te benutten. Op deze manier gelooft het team zoveel mogelijk impact in de wijk te kunnen realiseren. Dit zit hem dus niet zozeer in actieve samenwerking met de buurt – enkel de behoeftes en ervaringen van de bewoners worden meegenomen in de planvorming. Door deze samenkomst van kennis wordt er een speelveld gecreëerd waarin op kleine schaal een pilot wordt opgesteld en getest in de wijk.

“In BoTu pakken we op innovatieve wijze het proces aan om deze innovaties integraal en afgestemd toe te kunnen passen in de wijk en stad. Hier ligt de hefboom voor een schaalsprong: Buurtmakers West stimuleert nieuwe manieren van samenwerken door het koppelen van beleving, wensen en ambities van eigenaren en bewoners aan lange termijn ambities en doelstellingen voor de stad.” Buurtmakers West

Uit dit citaat komt naar voren dat het team met hun pilot een schaalsprong wil maken: het ontwikkelen van een pilot die ook kan worden toegepast in andere delen van de stad. Het doel van de pilot is daarbij dat er niet voor iedere casus een onderzoek aan vooraf hoeft plaats te vinden, maar dat de pilot ook in andere gebieden uitgetest kan worden. Het is hierbij dus van belang dat de pilot getest en geoptimaliseerd wordt op de juiste plek. Dit is een plek die wordt gekozen door het team door te luisteren naar waar de behoeftes van de bewoners ligt en waar er al energie is in de wijk. Er wordt bijvoorbeeld gevraagd wat zij fijne plekken vinden om te zijn. Wanneer deze plekken overeenkomen met een plek die hoog scoort op een stresstest vanuit de systeemwereld - dus waar leef- en systeemwereld elkaar overlappen - dan komt een plek in aanmerking als pilot locatie.

De teamleden zijn in januari 2020 de wijk in gegaan om bij de buurtbewoners te peilen waar de behoeftes liggen. De vraag die het team zich stelt is hoe deze behoeftes kunnen worden vertaald naar duurzame interventies, dus welk soort sociale impact de wijk wenst. Een belangrijk onderdeel hierbij is om in plaats van uit te gaan van de problemen in de wijk, juist de energie die er al is te nemen als vertrekpunt voor de interventie. Bij de uitvoering en het beheer van deze klimaatadaptatieve interventie tracht het team sociale problematiek als armoede en werkloosheid aan te pakken.

“We willen dus kijken of je bijvoorbeeld een team van buurtmakers kunt maken. Mensen die hier in de wijk actief de beleving gaan inventariseren, met mensen in contact komen, netwerken gaan maken. En dat ze dat niet vrijwillig doen, maar dan ook als onderdeel van een opleiding. Dat ze dan dus kunnen bewijzen dat ze bepaalde skills of vaardigheden hebben opgedaan, die ze weer kunnen inzetten als ze een baan gaan zoeken. En het beheer van die plekken, dat mensen daar gewoon wat geld mee verdienen, dat je werkgelegenheid creëert. Dat is ook een vorm van sociale impact. Dus je wilt bijdragen aan de sociale cohesie en de kwaliteiten van de omgeving, waarvan we weten dat dat positief is voor je gezondheid en voor de veiligheid in de wijk.” Interview 2

In de planvorming is te lezen dat mogelijke interventies kunnen focussen op het opvangen van excessieve regenval of het tegengaan van extreme hitte. Om te voorkomen dat het regenwater de riolering overbelast is het belangrijk dat het water tijdelijk wordt opgevangen. Dat kan in de vorm van infiltratie in de grond door meer groen aan te leggen, maar ook worden opgevangen in regentonnen of plantenbakken. Hitte kan worden tegengegaan door de stenige bebouwing te voorzien van meer schaduwplekken. De aanleg van meer groen kan zorgen voor verkoeling wanneer de warmte geabsorbeerd wordt. Bij de realisering van deze ingrepen kan sociale impact worden gerealiseerd door buurtbewoners te betrekken bij de uitvoering en het beheer hiervan. Mensen komen in contact met hun burens, kunnen wat verdienen bij het werk en dragen verantwoordelijkheid voor het onderhoud van een bepaalde plek. Dit moet ervoor zorgen dat de buitenruimte meer uitnodigend is, mensen sneller in contact komen met elkaar en in de toekomst veerkrachtiger kunnen omgaan met tegenslagen.

Doelstellingen: een veerkrachtige wijk

Wat het plan van Buurtmakers West uniek maakt is de brug die zij trachten te slaan tussen de systeem- en leefwereld. Hierbij wordt gefocust op het realiseren van duurzame interventies gericht op klimaatadaptatie, waarbij bij het uitvoeren ook sociale impact in de wijk wordt uitgeoefend. Deze sociale impact zou de mate van veerkracht in de wijk moeten verhogen. Veerkracht is een breed begrip met verscheidene definities vanuit verschillende achtergronden, zo is gebleken uit de literatuur. Vanuit de verschillende organisaties betrokken bij team BW (Havensteder, Evides, Hoogheemraadschap Delfland, die de wijk benaderen vanuit de systeemwereld en op technische wijze, tot aan de gemeente en buurtbewoners die veel meer kijken vanuit een sociaal perspectief) benaderen zij veerkrachten op verschillende wijze.

Vanuit interviews met teamleden vanuit de systeemwereld komt naar voren dat zij veerkracht met name willen realiseren door ingrepen in de openbare ruimte. Dit komt overeen met de definitie van veerkracht vanuit de ecologie, waarbij de nadruk ligt op hoeveel tegenslag de natuur kan verdragen om weer terug te keren naar de oorspronkelijke staat (Holling, 1996). Wanneer deze definitie wordt vertaald naar een voorbeeld in de wijk is dit vergelijkbaar met hoeveel regenval de riolering aankan, zonder dat er straten en kelders onderlopen.

“BoTu is een hele stenige wijk, en op het moment dat je zorgt dat de wijk gezonder wordt - dus groener en een betere waterhuishouding, en niet te warm in de zomer - dan draag je gewoon bij aan verbetering van de leefkwaliteit. Dan krijg je dus veerkrachtigere bewoners.”

Havensteder

De grotere organisaties die handelen vanuit de systeemwereld leggen meer nadruk op het realiseren van veerkracht via ingrepen in de openbare ruimte. Door vergroening en het verduurzamen van de waterhuishouding creëer je volgens hen omstandigheden waarin bewoners meer kansen krijgen om zich te ontwikkelen. Deze kansen zouden ervoor moeten zorgen dat bewoners veerkrachtiger worden.

Vanuit de kant van de buurtbewoners wordt veerkracht meer omschreven als een menselijke eigenschap. De interventies van Buurtmakers West zouden ervoor moeten zorgen dat de andere buurtbewoners meer betrokken raken met de wijk - elkaar leren kennen - en het gevoel krijgen dat zijzelf invloed hebben op hun leefomgeving, zoals blijkt uit onderstaande quote.

“En ik denk ook dat als mensen elkaar beter leren kennen, en de weg naar elkaar beter vinden, dan ga je ook ervaren dat je niet alleen last van elkaar hebt, maar dat je ook samen met elkaar dingen kan bereiken.” Buurtbewoner

Hierin komt naar voren dat veerkracht een eigenschap is in iemands persoonlijkheid die aangewakkerd kan worden, of naar boven kan komen door in te spelen op waar men behoefte naar heeft. Door interventies op te stellen die inspelen op het sociale aspect in de wijk, hoopt deze buurtbewoner veerkracht in de wijk te realiseren. Deze definitie sluit meer aan bij sociale veerkracht, wat meer uitgaat van veerkracht als sociale entiteit, en hoe mensen in staat zijn aan te passen en om te gaan met onvoorspelbare dreiging (Keck & Sakdapolrak, 2013). De

betrokken partijen binnen het team houden er door hun verschillende achtergronden dus verschillende definities van veerkracht op na.

Werken vanuit design-thinking

SIBD gaat ervan uit dat teams zich kunnen aanmelden om via een designaanpak sociale impact te realiseren en BoTu veerkrachtiger te maken. Deze designaanpak gaat ervan uit dat om een probleem te kunnen oplossen, je deze eerst zult moeten begrijpen. Het probleem waar team Buurtmakers West op focust - duurzame interventies rond klimaatadaptatie – wordt door het team omschreven als een *wicked problem*. Dit komt ook terug in de volgende quote, waarin de eigenschappen van een *wicked problem* worden toegelicht.

“Een wicked problem wordt gekenmerkt doordat ‘ie open is van karakter, dus moeilijk af te bakenen. Dat ‘ie heel genetwerkt is, dus er zijn veel soorten partijen die een stukje van de puzzel hebben. Het feit dat ‘ie heel dynamisch is, dus terwijl je ermee bezig bent, is het aan het veranderen. Je kunt heel moeilijk duiden waar het begint en waar het stopt, en wanneer. En hij is ook nog eens heel complex, dus als er een simpelere oplossing was, dan was het al lang gedaan.” Interview 2

Het eerder aangehaalde werk van Davoudi (2013) argumenteert dat effectieve interventies binnen klimaatadaptatie management gericht op veerkracht, creativiteit en flexibiliteit vereisen. Dit zijn beide eigenschappen die vallen onder een designaanpak (Buchanan, 1992). Davoudi stelt daarbij ook dat het realiseren van veerkracht een evolutionair en continu proces is. Dit sluit aan bij het dynamische karakter van een *wicked problem*.

Uit de volgende quote komt de genetwerkte structuur van de problematiek naar voren. Dit laat zien dat wanneer de gemeente opdracht geeft om een ingreep te doen in de openbare ruimte, deze uiteindelijk ook invloed heeft op kwaliteit van leven van bewoners. Daarbij is het dus belangrijk dat alle betrokken organisaties (gemeente als opdrachtgever, Havensteder als eigenaar van vastgoed, en buurtbewoners als experts in de leefwereld) samenwerken om tot een geschikte oplossing te komen voor een *wicked problem*.

“Wanneer de gemeente het riool vervangt, heeft dat effect op de grondwaterstand, wat weer effect heeft op het omliggende vastgoed, wat weer effect heeft op hoe een bewoner wel of niet fijn in zijn of haar woning woont. Dus het is allemaal super verbonden met elkaar.”

Interview 5

Het genetwerkte karakter van de problematiek waar team BW zich mee bezig houdt vraagt dus om een aanpak waar veel partijen bijeenkomen. Buchanan (1992) schrijft dit toe aan het veranderende karakter van de problematiek waar de hedendaagse maatschappij wordt geconfronteerd. Hierbij is het van belang om een speelveld te creëren waar vervolgens integrale interventies worden opgesteld die aansluiten bij de behoeftes van de betrokken partijen. Er wordt hierbij uitgegaan van de energie die al aanwezig is, in plaats van simpelweg een externe partij een maatregel uit te laten voeren. Dit experimentele karakter is voor de betrokken partijen ook spannend:

“Dit is voor ons als instituties spannend: we weten vooraf niet wat we gaan maken en/of doen en kunnen daarmee dus ook niet vooraf vastleggen welk direct profijt we er zelf van zullen hebben.” Buurtmakers West

Naast dat het spannend is voor de betrokken partijen om op deze manier te werken, heeft het mogelijk ook een meerwaarde. Het grote aantal betrokken partijen bij het team maakt het mogelijk dat waar de bevoegdheden van de ene partij ophouden, de ander direct betrokken is en hierop kan inspelen.

“Je ziet dat er veel drempels zijn wanneer bijvoorbeeld een bewonersinitiatief een subsidie aanvraagt bij de gemeente, dan moet die voldoen aan allerlei voorwaarden. En nu hebben we gezegd van ja, laten we gaan experimenteren met elkaar als we de kaders loslaten. Wat is er dan mogelijk? Als we al die partijen met elkaar in contact brengen, krijgen we dan voor elkaar wat anders niet lukt?” Interview 1

Traditionele aanpak

Binnen SIBD wordt aangestuurd op een designaanpak om BoTu veerkrachtiger te maken. Via deze aanpak is het de bedoeling dat alle teams die actief zijn binnen het traject middels deze experimentele manier integrale interventies opstellen. Echter, vanuit de interviews blijkt dat de reguliere manier van werken, wat de begeleiding vanuit Rebel betreft, in de praktijk vaak als traditioneel wordt ervaren. Rebel is verantwoordelijk is voor de procesmatige sturing van de teams die actief zijn binnen het project. Hierbij hebben zij een viertal fases opgezet, waarbij per fase per team wordt gepeild waar de behoeftes liggen en waar zij tegenaan lopen. Aan het eind van iedere fase vindt er een beoordelingsmoment plaats, waarna wordt bepaald of het team

klaar is om de volgende fase in te gaan. Dat wordt gedaan door zowel het kernteam van de stichting als de BoTu12, een groep van tien betrokken buurtbewoners. De invulling van deze fases wordt op voorhand in grote lijnen vastgesteld, maar door het experimentele karakter van de designaanpak, wordt er op basis van resultaten en ervaringen bepaalde hoe de volgende fase wordt ingericht. De nadruk wordt wel gelegd op het zo snel mogelijk weten te realiseren van de plannen van de teams.

“We willen ook een stukje urgentie creëren, dat je ook binnen een jaar of anderhalf jaar daadwerkelijk iets hebt staan. Continu die druk op de ketel houden om het ook echt voor elkaar te krijgen. Of het nou linksom of rechtsom is, we vinden wel een manier. Dat is een flinke commitment, en dat gaat niet altijd even makkelijk.” Rebel Group

Uit de laatste quote blijkt dat het proces niet altijd soepel verloopt. De reden hiervoor blijkt met name de tegenstelling tussen de *design-strategy* van het team en de manier waarop Rebel het team aanstuurt, wat beschreven wordt als sturend, controlerend en traditioneel. De fasering van het proces heeft ertoe geleid dat het team eigenlijk direct moest komen met een interventie, wat haaks staat op de designfilosofie waarin juist eerst een speelveld moeten worden gecreëerd waarin de problematiek in de wijk kan worden ontdekt en afgebakend. Hierbij wordt er dus niet uitgegaan van de energie in de wijk, maar uit het direct willen opstellen van een interventie, waarbij belangrijke stappen van een designaanpak worden overgeslagen. Vanuit het team klinkt dan ook het signaal dat de organisatie van het project vaak teruggrijpt op een traditionele, verticale manier van begeleiding.

“Dus je merkt dat zelfs een organisatie die voorstand is van zo 'n aanpak eigenlijk meteen teruggrijpt naar het oude vertrouwde.” Interview 5

Daarbij hebben de organisaties van het team ieder een eigen belang waarvoor zij actief zijn binnen het project. Toen er vanuit de organisatie steeds meer tijdrovende taken op het programma kwamen, ontstond er frictie over de manier van controlerende manier van begeleiding.

“Toen hadden wij ook het idee van joh: wij doen dit er ook bij... Het is niet alsof de mensen die hier in dit team zitten hier drie dagen in de week aan kunnen besteden. En dat is ook wel een doorlopend ding, dat je merkt dat de organisatie best wel veel vraagt en ook wel echt heel

sturend is. Als in: nu moeten jullie dit en nu moeten jullie dat. Ik weet niet of dat bewust is, maar ik denk dat dat toch een manier is om zelf de controle te houden.’’ Interview 4

Een dergelijk conflicterend belang is de tijdsdruk die Rebel uit op het team, terwijl er wordt aangegeven vanuit het team dat deze druk niet aansluit bij het open karakter van een *wicked problem*. Daarbij speelt ook dat de teamleden vanuit hun organisatie slechts een aantal uur per week beschikbaar hebben gekregen om te werken aan dit initiatief, wat hen minder flexibel maakt. Deze tijdsdruk heeft er ook toe geleid dat het team de deadline voor fase 2 niet heeft kunnen halen, wat door een van de teamleden verklaard wordt door het feit dat het team gedurende deze fase voornamelijk bezig was met het opstellen van een gezamenlijk plan van de twee initiële teams. Daar kwamen ze in de knoei met de hoeveelheid werk die ook al stond geplant in deze fase.

‘‘En daar past niet per se bij dat je dat zo wilt controleren en vasthouden, en proberen dat iedereen op dezelfde momenten dezelfde stappen heeft gezet.’’ Interview 5

Ondanks dat het kernteam had aangedrongen bij het bestuur om fase 2 voor Buurtmakers West te verlengen, heeft het team toch groen licht gekregen om door te gaan naar de volgende fase, terwijl het eigenlijk nog niet zover was. In plaats van dat er volgens de designfilosofie de ruimte wordt gegeven voor het team om te bepalen wat en wanneer zij wat willen doen, wordt er dus bepaald dat zij al moeten doorstromen naar de volgende fase, waar ook weer nieuwe taken bij horen. De reden die hiervoor door Rebel gegeven wordt is dat door de teams gelijk op te laten gaan, ze meer contact met elkaar hebben en elkaar zo versterken. Door een teamlid wordt deze vorm van begeleiding echter eerder omschreven als projectmanagement in plaats van een faciliterende samenwerking. Op de vraag of Rebel achteraf zaken anders had aangepakt volgt dan ook het volgende antwoord:

‘‘Een van die specifieke dingen is dat wij toch wel een beetje ambitieus zijn geweest in de tijdsspanne die we hebben gesteld voor elke fase. Juist omdat je zo vernieuwend bezig bent kost het voor die teams ook wel echt tijd om elkaar te doorgronden en de belangen op tafel te krijgen: waarom wil jij hier nou een bijdrage aan leveren?’’ Rebel Group

Deze traditionele vorm van begeleiding, die dus wordt vergeleken met projectmanagement, wordt door een van de teamleden verklaard door een filosofie vanuit een oude, industriële

economie, die wordt gekenmerkt door een simpel speelveld. Een teamlid geeft aan dat deze kenniseconomie minder controleerbaar is, terwijl het team de begeleiding vanuit de organisatie toch omschrijft als sturend en controlerend.

‘Ik denk alleen dat de manier waarop je vervolgens dat proces in gaat veel minder gericht moet zijn op controleren. Nu is het heel erg gericht op het controleren van doorlooptijden, van budgetten, van eindresultaten... Dat is echt dat oude denken, die oude economie. Terwijl, wat er eigenlijk nodig is, is veel meer gericht op het creëren van samenwerkingsvormen.’

Interview 2

Swyngedouw en Kaika (2000) scharen deze constatering onder de toenemende mate waarin overheden tegenwoordig veerkrachtbeleid opstellen vanuit economisch belang, gebaseerd op marktlogica. Dit roept vragen op of de controlerende vorm van begeleiding vanuit de organisatie - neigend naar projectmanagement - wel oprecht aansluit bij werken volgens designfilosofie.

Conclusie en discussie

In dit onderzoek werd gefocust op hoe verschillende partijen (Buurtmakers West) samenwerken volgens een *designstrategy* aan een complex vraagstuk als klimaatadaptatie, en hoe zij bij het doorvoeren van deze maatregelen ook sociale impact trachten te realiseren. De procesevaluatie van deze *casestudy* draagt bij aan de literatuur door inzicht te verschaffen in wat mogelijke obstakels zijn die opspelen tijdens het proces van interventies opstellen. In het volgende deel worden achtereenvolgens de spanningsvelden tussen verschillen in achtergrond van de teamleden, doelstellingen van de teamleden, en de manier van werken van het team en de aansturing vanuit de organisatie besproken.

Systeem- en leefwereld

De fusie van de twee initiële teams tot Buurtmakers West en de daarbij samenkomende achtergronden van de teamleden hebben geleid tot een samenkomen van kennis op verschillende vlakken. Deze verschillen worden verklaard door het perspectief van waaruit zij de problematiek in de wijk benaderen. De technisch-inhoudelijke taken van grote organisaties als Havensteder, Hoogheemraadschap Delfland en Evides sluiten aan bij de systematische wijze waarop zij naar de wijk kijken. Deze systeemwereld houdt in dat zij voornamelijk kijken waar interventies nuttig kunnen zijn, zich baserend op data. Hierbij wordt niet direct rekening

gehouden met de energie die heerst in de wijk en de ervaring die buurtbewoners hebben met bepaalde plekken. Deze beleving in de wijk sluit dan weer aan bij de belangen die de buurtbewoners binnen het team hebben, namelijk de leefwereld als basis voor het opstellen van klimaatadaptieve maatregelen.

Vanuit de kritische literatuur werd gesteld dat er tussen systeem- en leefwereld een hiërarchische structuur bestaat waarbij partijen uit de systeemkant de burger ‘kolonialiseren’. Echter, vanuit de casus van team BW lijkt hier geen sprake van: hier is sprake van een horizontale, gelijkwaardige samenwerking die faciliterend en versterkend werkt om de complexiteit die een vraagstuk als klimaatadaptatie met zich meebrengt aan te vliegen. Dit biedt de mogelijkheid om integrale interventies op te stellen. De kern van de problematiek waar het team zich mee bezig houdt – klimaatadaptatieve interventies opstellen en daarbij ook sociale impact hebben – is een *wicked problem*. Een kenmerk van dit soort vraagstukken is dat het heel genetwerkt is, waar het dus een voordeel is dat binnen team Buurtmakers West veel kennis vanuit verschillende partijen samenkomt.

Sociale- en ecologische veerkracht

Het doel van het project BoTu 2028 is om de wijk veerkrachtiger te maken. Team BW beoogt dit te realiseren middels klimaatadaptieve maatregelen vanuit de leefwereld van buurtbewoners als basis. De verschillende achtergronden van de teamleden en de daarbij horende verschillende belangen dragen eraan bij dat deze teamleden er ook andere definities van het begrip veerkracht op na houden. De maatregelen die het team gaat opstellen zijn erop gericht om de wijk groener en duurzamer te maken, uitgaand van de behoeftes en beleving van buurtbewoners. De ene partij legt daarbij meer focus op bijvoorbeeld het realiseren van duurzaam waterbeheer, terwijl de andere juist de nadruk legt op wat dit oplevert voor de buurtbewoners. Uit de interviews blijkt dat de partijen opererend vanuit de systeemkant veerkracht vaak een ecologische definitie geven, waarbij veerkracht wordt gerealiseerd door ingrepen in de fysieke ruimte. De buurtbewoners geven daarentegen juist aan dat zij met de maatregelen veerkracht beogen te realiseren gericht op het sociale aspect, waarbij burgers meer aanspraak met elkaar hebben, meer het gevoel hebben veranderingen te kunnen realiseren in de wijk. Veerkracht wordt hierbij meer gezien als onderdeel van iemands persoonlijkheid, wat aangewakkerd kan worden door bewoners te betrekken bij de maatregelen en te luisteren naar hun behoeftes.

Binnen het team hangt niet zozeer een spanning tussen deze twee verschillende benaderingen van veerkracht. Het enige wat voor frictie zou kunnen zorgen zijn de verschillende belangen van de partijen. Echter, uit de interviews en de observaties van het team

blijkt dat er duidelijk wordt gecommuniceerd wat iedereen verwacht van de maatregelen zodat het voor iedere stakeholder relevant blijft. Deze gesprekken worden als soepel beschreven. De integratie van al deze kennis zou er juist toe kunnen bijdragen dat de doelstellingen sneller worden behaald. Het samenbrengen van kennis uit zowel systeem- als leefwereld heeft de meerwaarde dat er een integraal plan kan worden opgesteld, waarbij de interventie raakvlakken heeft op verschillende vlakken, namelijk, zowel op sociaal- als op fysiek vlak.

Vanuit de kritische literatuur rond de opkomst van veerkrachtbeleid als oplossing voor vraagstukken als klimaatadaptatie werd besproken of deze ontwikkeling wel effectief was. Door het proces van team BW te volgen kan geconcludeerd worden dat het met name de manier van aansturing is die bepalend is voor het procesverloop.

Designstrategy en traditionele aanpak

De open oproep die de Rebel Group vorig jaar naar buiten bracht - SIBD - gaat uit van een designaanpak waar de inschrijvende teams volgens kunnen werken. Deze *designstrategy* die team BW aanhoudt gaat uit van een exploratief en verkennend karakter. Dit houdt in dat in de beginfase het team zich vooral bezighoudt met het onderzoeken waar de behoeftes in de wijk liggen en hoe de belangen van de organisaties kunnen terugkomen in de planvorming. Echter, vanuit de organisatie zijn een viertal fases opgesteld waarbinnen het team zich moet houden aan bepaalde taken en deadlines. Dit soort taken wordt het team opgelegd en worden omschreven als tegenstrijdig met het open karakter van een designaanpak. Dit weerhoudt het team ervan vrij te opereren, wat tot de nodige frustraties heeft geleid tijdens het proces.

Deze clash kan worden verklaard door het spanningsveld tussen de manier waarop het team en de organisatie te werk gaan. Terwijl vanuit de organisatie bij aanvang werd gestimuleerd om te werken volgens een *designstrategy*, blijkt dat zij bij hun begeleiding van het team al snel terugvallen op een vorm van begeleiding die wordt beschreven als controlerend, sturend en traditioneel. Waar er binnen het team dus geen sprake lijkt van hiërarchische verhouding tussen partijen vanuit systeem en buurtbewoners, kan hier wel die link worden getrokken naar Habermas' aangeduide verschil in systeem- en leefwereld, waarbij de organisatie/Rebel meer macht behoudt. Het eenzijdige hiervan sluit niet aan bij de genetwerkte structuur van het team en de problematiek in de wijk (*wicked problem*). Er kan dus worden geconcludeerd dat het karakter van werken volgens een designaanpak aan dermate complexe vraagstukken als klimaatadaptatie niet uitnodigt voor een traditionele, sturende manier van begeleiding. Voor toekomstig onderzoek kan zelfs worden afgevraagd of procesbegeleiding in de eerste plaats wel wenselijk is.

Beperkingen en aanbevelingen

Een grote beperking van het onderzoek is de uitbraak van COVID-19 en de gevolgen daarvan. De door de overheid ingevoerde maatregelen leidden ertoe dat de bijeenkomsten van het team niet meer in fysieke setting kunnen plaatsvinden en dat de omstandigheden van het thuiswerken zorgen voor meer werkdruk. Zowel deze toegenomen druk als de oplegging van verplichte participatie in deze monitor vanuit de Veldacademie hebben ertoe geleid dat slechts 3 van de teamleden openstonden voor een interview. Met twee andere bij het team betrokkenen komt het totaal aantal interviews op 5. Dit is minder dan het verwachte aantal af te nemen interviews.

Het gevolg van de *designstrategy* waar het team volgens werkt houdt in dat zij met de planvorming nog niet zover zijn als de geplande deadlines. Dit betekent dat er nog geen interventie staat om te analyseren, wat het initiële plan was om dit onderzoek op te baseren. De originele onderzoeksvragen zijn dus bijgeschaafd naar zaken die wel onderzocht konden worden, namelijk het proces van het team werken volgens de *designstrategy* en de mogelijke obstakels op deze weg.

Reflectie relevantie

Het volgen van team Buurtmakers West heeft essentiële informatie verschaft in hoe het opereert vanuit het designproces. De samenkomst van meerdere partijen binnen het team kan gezien worden als meerwaarde van dit onderzoek. De kennis en connecties die hier samenkomen worden beschreven als versterkend en faciliterend. Daarnaast wordt aangegeven dat omdat een *wicked problem* als klimaatadaptatie dermate genetwerkt is, het van belang is dat hierbij tegelijkertijd meerdere partijen bij betrokken zijn. Vanuit dit onderzoek kan dan dus ook worden geconcludeerd dat een dermate complex probleem vraagt om inbreng vanuit meerdere perspectieven (zowel systeem- als leefwereld) en begeleiding kan worden gezien als afleidend en remmend, en dus niet direct wenselijk is. Dit zou een aanbeveling voor toekomstig onderzoek naar dit onderwerp kunnen zijn.

Referentielijst

- Adger, W. N. (2000). Social and ecological resilience: Are they related? *Progress in Human Geography* 24: 347-364.
- Baker, S. (2007). Sustainable development as symbolic commitment: Declaratory politics and the seductive appeal of ecological modernisation in the European Union. *Environmental Politics* 16: 297–317.
- Béné, C., Newsham, A., Davies, M., Ulrichs, M., & Godfrey-Wood, R. (2014). Resilience, poverty and development. *Journal of International Development*, 26(5), 598–623.
- Bospoldertussendijken.nl. (z.d.). *Veerkrachtig BoTu 2028: In tien jaar naar het stedelijk sociaal gemiddelde*. Geraadpleegd van https://bospoldertussendijken.nl/wp-content/uploads/2019/03/Brochure-Bospolder_3.0-06.pdf
- Bregman, R. (2020). *Het water komt – Een brief aan alle Nederlanders*. Amsterdam, Nederland: De Correspondent.
- Bryman, A. (2016). *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Buchanan, R. (1992). Wicked problems in Design Thinking. *Design Issues*, 8(2), 5-21. doi:10.2307/1511637
- Cretney, R. (2014). Resilience for whom? Emerging Critical Geographies of Socio-ecological Resilience. *Geography Compass*, 8/9: 627-640. doi: 10.1111/gec3.12154.
- Davoudi, S., Brooks, E., & Mehmood, A. (2013). Evolutionary Resilience and Strategies for Climate Adaptation, Planning Practice & Research. 28:3, 307-322. doi:10.1080/02697459.2013.787695.
- Derissen, S., Quaas, M., & Baumgärtner, S. (2011). The relationship between resilience and sustainability of ecological-economic systems. *Ecological Economics*, 70, (6), 1121-1128.
- Doff, W. (2017). *Veerkracht van lokale gemeenschappen: de literatuur op een rij*. Rotterdam: Veldacademie.
- Doff, W. (2019). *Kansen en obstakels voor veerkracht*. Rotterdam: Kenniswerkplaats Leefbare Wijken
- Dunn, A. D. (2010). Siting green infrastructure: legal and policy solutions to alleviate urban poverty and promote healthy communities. *Environmental Affairs* 37, 41-66.
- Folke, C. (2006). Resilience: the emergence of a perspective for social-ecological system analysis. *Global Environmental Change* 16 (3), pp. 253-267.
- Friend, R. M., & Moench, M. (2013). What is the purpose of urban climate resilience? Implications for addressing poverty and vulnerability. *Urban Clim.* 6, 98-113.

- Gebouwdwater.nl. (z.d.). *Gebouwd water: water als motor voor stedelijke vernieuwing*. Geraadpleegd van <http://gebouwdwater.nl/wp-content/uploads/2017/10/20171017-Gebouwd-Water-Spread.pdf>
- Gemeente Rotterdam. (2020). *Wijkprofiel Rotterdam 2020*. Geraadpleegd van <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/2020/rotterdam>
- Greenbaum, A. (1995). Taking stock of two decades of research on the social bases of environmental concern. In Mehta, M. D., Ouellet, E. (Eds.), *Environmental sociology* (pp. 125-152). North York, Ontario, Canada: Captus Press.
- Holling, C. S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics* 4:1-23.
- Holling, C. S. (1996). Engineering Resilience versus Ecological Resilience. In Schulze, P. E., Ed., *Engineering within Ecological Constraints*, National Academy Press, Washington DC, 31-43.
- Kaika, M. (2017). 'Don't call me resilient again!': the New Urban Agenda as immunology... or... what happens when communities refuse to be vaccinated with 'smart cities' and indicators. *Environment and Urbanization*, 29(1), 89-102. doi:10.1177/0956247816684763.
- Keck, M., & Sakdapolrak, P. (2013). What is social resilience? Lessons learned and ways forward. *Erkunde*, 67(1), 5-19. doi: 10.3112/erdkunde.2013.01.02.
- MacKinnon, D., & Derickson, K. D. (2012). From resilience to resourcefulness: a critique of resilience policy and activism. *Progress in Human Geography* 37 (2): 253-270. doi: 10.1177/0309132512454775.
- Marchese, D., Reynolds, E., Bates, M., Morgan, H., Clark, S., & Linkov, I. (2018). Resilience and sustainability: Similarities and differences in environmental management applications. *Science of the Total Environment*. Volume 613-614, 1275-1283.
- Mensink, W. (2015). *Systeem- en leefwereld: hoe de kloof te dichten*. Geraadpleegd van: <https://www.socialevraagstukken.nl/systeem-en-leefwereld-hoe-de-kloof-te-dichten/>
- Movisie. (2014). *Procesevaluatie bij de beoordeling van interventies*. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2018-05/databank-factsheet-procesevaluatie.pdf>
- Peck, J. & Tickell, A. (2002). Neoliberalizing space. *Antipode* 34 (3), 380-404.
- Resilient Rotterdam. (z.d.). *Een weerbare stad met RAS*. Geraadpleegd van <https://www.resilientrotterdam.nl/initiatieven/een-weerbare-stad-met-ras>

- Rose, A. (2007). Economic resilience to natural and man-made disasters: Multidisciplinary origins and contextual dimensions, *Environmental Hazards*, 7(4), pp. 383–398.
- Social Impact by Design. (2019). *Teams*. Geraadpleegd van <https://www.gobotu.nl/teams/>
- Spaans, M., & Waterhout, B. (2015). *Building up resilience in cities worldwide – Rotterdam as participant in the 100 Resilient Cities Programme*. *Cities*, 61, 109-116. doi:10.1016/j.cities.2016.05.01.
- Swyngedouw, E. and Kaïka, M. (2000) ‘The environment of the city or ... the urbanization of nature,’ in G. Bridge and S. Watson (eds) *Companion to urban studies*. Oxford: Blackwell.
- Torring, J., Sørensen, E., & Røiseland, A. (2019). Transforming the public sector into an arena for co-creation: barriers, drivers, benefits, and ways forward. *Administration & Society*, 51 (5), 795-825. doi: 10.1177/0095399716680057.
- Uitermark, J. (2015). Longing for Wikitopia: The study and politics of self-organisation. *Urban Studies*, 52 (13), 2301-2312. doi: 10.1177/0042098015577334.
- Van Hulst, B., & Hoff, S. (2019, 3 september). *Armoede in kaart. 2019*. Sociaal en Cultureel Planbureau. Geraadpleegd van <https://digitaal.scp.nl/armoedeinkaart2019/waar-wonen-de-armen-in-nederland/>

Bijlage 1: topiclijst en interviewguide

Topics	Vragen
Achtergrond	Wat is uw professionele achtergrond? Hoe bent u bij het programma ‘Veerkrachtig BoTu 2028’ terecht gekomen?
Buurtmakers West	Hoe is Buurtmakers West tot stand gekomen? Hoe verloopt de samenwerking tussen deze partijen? Hoe zijn jullie tot een gezamenlijk plan gekomen? Waaruit bestonden de plannen van de initiële teams (Waarde van Water & Yimfy)? Bestaan hier conflicterende belangen? Kunt u uitleggen wat de systeem-/leefwereld inhoudt? Wat is de traditionele aanpak? Hoe verschilt jullie werkwijze daarvan?
Proces <i>designstrategy</i>	Wat is deze <i>designstrategy</i> ? Wat zijn obstakels binnen dit designproces? Hoe ervaart u de begeleiding vanuit de organisatie/Rebel? Hoe verloopt deze samenwerking? Welke vorm van behoefte ontstaat bij het werken vanuit design? Wat zou er beter kunnen? Wat kan een reden zijn waarom BW in vergelijking met andere teams achterloopt?
Initiatief en doelstellingen	Wat voor activiteiten stellen jullie op? Waaruit bestaat de huidige problematiek in BoTu? Wat is uw doel voor BoTu? Wat houdt jullie opschaalstrategie in? Hoe kan het plan van jullie bijdragen aan een meer veerkracht in de wijk? Hoe definieert u veerkracht? Hoe worden buurtbewoners van BoTu betrokken bij de planvorming? Welke rol nemen zij in?

Toekomstvisie

Hoe verhoudt deze definitie zich ten opzichte van de achtergrond van de organisatie waar u actief voor bent?

Welke verandering hoopt u te zien wanneer het initiatief is gerealiseerd over 10 jaar?

Bijlage 2: anonimisering interviews

Interviews	Organisatie
Interview 1	Rebel Group
Interview 2	Buurtbewoner BoTu
Interview 3	Gemeente Rotterdam
Interview 4	Havensteder
Interview 5	Rotterdams Weerwoord

Bijlage 3: Informed consent

Respondent:
Naam:
Geboortedatum:
Woonplaats:

Nader te noemen de geïnterviewde verklaart als volgt:

De geïnterviewde verleent aan de Erasmus Universiteit Rotterdam (Erasmus School of Social and Behavioural Sciences) en de Veldacademie het recht om het op 12-05-2020 door Pim van Limpt in het kader van het project Afstudeerscriptie Sociologie gesprek op te nemen, te bewaren in zijn archieven en de archieven van de Veldacademie en te gebruiken voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek over gemeenschapsveerkracht binnen de monitor Veerkrachtig Bospolder-Tussendijken 2028 van de Veldacademie. De geïnterviewde verklaart dat het doel van dit onderzoek hem/haar volledig duidelijk is.

Geïnterviewde geeft hierbij uitdrukkelijk toestemming voor het gebruik van zijn/haar persoonsgegevens die in dit interview zijn vastgelegd voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek. Pim van Limpt, zijn scriptiebegeleiders en de Veldacademie hebben toegang tot de data. De data zal gedurende de looptijd van de monitor Veerkrachtig Bospolder-Tussendijken (tot 1 januari 2029) worden bewaard. Daarna wordt de data vernietigd.

De Erasmus Universiteit Rotterdam en de Veldacademie zullen dit interview uitsluitend ter beschikking stellen in het kader van wetenschappelijk onderzoek en daarbij als voorwaarde stellen dat er alleen in geanonimiseerde vorm over gepubliceerd mag worden.

Geïnterviewde heeft te allen tijde het recht toegang tot zijn of haar persoonsgegevens te verkrijgen en om de verwerking van zijn of haar persoonsgegevens te corrigeren, te laten verwijderen of te beperken. Geïnterviewde heeft te allen tijde ook het recht om het interview af te breken, zonder hiervoor een reden op te geven. Tot slot heeft geïnterviewde het recht om zowel bij de Erasmus Universiteit Rotterdam als de Veldacademie een klacht in te dienen over de interviewer.

Aldus opgemaakt in tweevoud, waarvan één exemplaar ter hand gesteld aan de geïnterviewde en één exemplaar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en de Veldacademie te Rotterdam op 12-05-2020.

Pim van Limpt
Erasmus Universiteit Rotterdam / Veldacademie
411803pl@student.eur.nl

Functionaris voor gegevensbescherming Erasmus Universiteit Rotterdam: privacy@eur.nl

Appendix: Ethical checklist

Part 1: General information

Project title: Een veerkrachtige wijk middels klimaatadaptieve maatregelen.
Een procesevaluatie naar de *design-strategy* van team
Buurtmakers West in Rotterdam Bospolder-Tussendijken

Name, email of student: P. van Limpt – 411803pl@student.eur.nl

Name, email of supervisor: Dr. T.W.C. Swerts - Swerts@essb.eur.nl

Start date and duration: 10-02-2020 – 05-07-2020

Is the research study conducted within DPAS: **Yes**

Part II: Type of research study

Please indicate the type of research study by circling the appropriate answer:

1. Research involving human participants. **Yes**

If 'YES': does the study involve medical or physical research? **Yes**

2. Field observations without manipulations that will not involve
identification of participants. **Yes**

3. Research involving completely anonymous data files (secondary
data that has been anonymized by someone else? **No**

Part III: Participants

Where will you collect your data?

De data zal bestaan uit interviews en observaties van Team Buurtmakers West - dus waar zij hun bijeenkomsten houden - daar zal de data vandaan komen. Grote kans dat deze bijeenkomsten plaatsvinden in en rondom de buurt waar het onderzoek om draait: Rotterdam Bospolder-Tussendijken.

What is the (anticipated) size of your sample?

Team Buurtmakers West bestaat uit een groep van negen buurtbewoners, gemeenteambtenaren en ondernemers. Naast het interviewen en observeren van deze negen personen zullen er gaandeweg het onderzoek eventueel nog informele gesprekken worden gevoerd met extra betrokkenen, zoals andere buurtbewoners of experts. Het totaal aantal beoogde interviews is 12-14.

What is the size of the population from which you will sample?

Het beoogde aantal van de samplegrootte is 12-14, aangezien team Buurtmakers West al uit negen personen bestaat, zal de rest van de sample worden aangevuld met buurtbewoners uit

de wijk Bospolder-Tussendijken en experts die werken bij bedrijven die niet betrokken zijn bij het initiatief, maar wel kennis hebben over het onderwerp. Het kan interessant en belangrijk zijn om ook hun perspectieven mee te nemen in het onderzoek.

1. Will information about the nature of the study and about what participants can expect during the study be withheld from them? **No**
2. Will any of the participants not be asked for verbal or written 'informed consent,' whereby they agree to participate in the study? **No**
3. Will information about the possibility to discontinue the participation at any time be withheld from participants? **No**
4. Will the study involve actively deceiving the participants? **No**
5. Does the study involve the risk of causing psychological stress or negative emotions beyond those normally encountered by participants? **No**
6. Will information be collected about special categories of data, as defined by the GDPR (e.g. racial or ethnic origin, political opinions, religious or philosophical beliefs, trade union membership, genetic data, biometric data for the purpose of uniquely identifying a person, data concerning mental or physical health, data concerning a person's sex life or sexual orientation)? **No**
7. Will the study involve the participation of minors (<18 years old) or other groups that cannot give consent? **No**
8. Is the health and/or safety of participants at risk during the study? **No**
9. Can participants be identified by the study results or can the confidentiality of the participants' identity not be ensured? **No**
10. Are there any other possible ethical issues with regard to this study? **No**

Are there any unintended circumstances in the study that can cause harm or have negative (emotional) consequences to the participants? Indicate what possible circumstances this could be. *Het is niet in lijn der verwachting dat er emotionele schade of negatieve consequenties bij de participanten ontstaat door dit evaluatieonderzoek. Het kan zijn dat sommige bevindingen van het proces wel van invloed zijn op het verdere verloop van het initiatief, wat in gaat tegen bepaalde belangen van bepaalde partijen.*

Part IV: Data storage and backup

Where and when will you store your data in the short term, after acquisition?

Alle verkregen data zal worden opgeslagen op een vergrendelde computer

Who is responsible for the immediate day-to-day management, storage and backup of the data arising from your research?

Pim van Limpt

How (frequently) will you back-up your research data for short-term data security?

De verkregen data zal op een externe harde schijf worden gezet.

In case of collecting personal data how will you anonymize the data?

Data wordt geanonimiseerd door bepaalde kenmerken waaruit personen te herleiden zijn te vervangen voor andere woorden. Deze zijn nader te bepalen.

Part VI: Signature

Please note that it is your responsibility to follow the ethical guidelines in the conduct of your study. This includes providing information to participants about the study and ensuring confidentiality in storage and use of personal data. Treat participants respectfully, be on time at appointments, call participants when they have signed up for your study and fulfil promises made to participants.

Furthermore, it is your responsibility that data are authentic, of high quality and properly stored. The principle is always that the supervisor (or strictly speaking the Erasmus University Rotterdam) remains owner of the data, and that the student should therefore hand over all data to the supervisor.

Hereby I declare that the study will be conducted in accordance with the ethical guidelines of the Department of Public Administration and Sociology at Erasmus University Rotterdam. I have answered the questions truthfully.

Name student: Pim van Limpt

Name (EUR) supervisor: Dr. T. Swerts

Date: 22/03/2020

Date: 22/03/2020